

УДК 376-056. 262:376.015.71

ПРОФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вадим Кобильченко, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, vladimvk@ukr.net

Встановлено, що в процесі адаптації практичного психолога до умов конкретного закладу дошкільної освіти в нього складається певна система стосунків з учасниками педагогічного процесу: адміністрацією, педагогами, дітьми та їх батьками. Констатовано, що професійні взаємини надалі впливатимуть на загальну ефективність діяльності психолога, тому вимагають від нього особливої уваги. Визначено, що діяльність практичного психолога детермінована рамками дошкільного середовища і багато в чому задається тією соціальною, родинною та педагогічною системою, у якій реально перебуває дитина з особливими освітніми потребами. Доведено, що перші кроки психолога в дошкільному колективі - період відповідальний і важкий. Від того, як фахівець себе зарекомендує, залежить успішність його подальшої роботи з усіма учасниками соціально-психологічної взаємодії.

Ключові слова: практичний психолог, заклад дошкільної освіти, психологічна діяльність.

Вадим Кобильченко, Институт специальной педагогики и психологии имени Николая Ярмаченко Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

Профессиональное взаимодействие психолога в условиях учреждения дошкольного образования

Установлено, что в процессе адаптации психолога к условиям конкретного учреждения дошкольного образования у него складывается определенная система отношений с участниками педагогического процесса: администрацией, педагогами, детьми и их родителями. Констатировано, что профессиональные отношения в дальнейшем влияют на общую эффективность деятельности психолога, поэтому требуют от него особого внимания. Определено, что деятельность психолога детерминирована рамками дошкольного среды и во многом задается той социальной, семейной и педагогической системой, в которой реально находится ребенок с особыми образовательными потребностями. Доказано, что первые шаги психолога в дошкольном коллективе - период ответственный и тяжелый. От того, как специалист себя зарекомендует, зависит успешность его дальнейшей работы со всеми участниками социально-психологического взаимодействия.

Ключевые слова: практический психолог, учреждение дошкольного образования, психологическая деятельность.

Vadym Kobylchenko, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Professional interaction of psychologist in conditions of preschool education

© Кобильченко В., 2020

It is established that in the process of adaptation of a practical psychologist to the conditions of a particular institution of preschool education, he or she develops a certain system of relations with the participants of the pedagogical process: administration, teachers, children and their parents. It is stated that professional relationships will continue to influence the overall effectiveness of the psychologist's activity, and therefore require special attention from him. It is determined that the activity of a practical psychologist is determined by the framework of the preschool environment and is largely determined by the social, family and pedagogical system in which the child with special educational needs is actually located. It is proved that the first steps of the psychologist in the preschool team - the period is responsible and difficult. The success of his further work with all participants of social and psychological interaction depends on how the specialist proves himself.

Keywords: practical psychologist, institution of preschool education, psychological activity.

Постановка проблеми. У процесі адаптації практичного психолога до умов конкретного закладу дошкільної освіти в нього складається певна система стосунків з учасниками педагогічного процесу: адміністрацією, педагогами, дітьми та їхніми батьками. Взаємини, що надалі впливатимуть на ефективність діяльності психолога, вимагають від нього особливої уваги.

Формування мети статті. Тому, набуває актуальності теоретичний аналіз особливостей професійної взаємодії психолога в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Натепер, як зазначено в п.13. «Положення про психологічну службу в системі освіти України» [4], практичний психолог закладу та/або установи освіти здійснює:

- психологічне забезпечення освітнього процесу;
- психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку здобувачів освіти;
- психологічну діагностику й аналіз динаміки психічного, розумового та соціального розвитку здобувачів освіти;
- психологічний супровід адаптації до умов освітнього процесу;
- реалізацію розвивальних, профілактичних, просвітницьких, корекційних програм з урахуванням індивідуальних, тендерних, вікових особливостей здобувачів освіти;
- консультативну допомогу всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо;
- роботу з постраждалими від насильства дітьми тощо.

Крім того, у п.15. «Положення...», зазначено, що практичний психолог закладу та/або установи освіти сприяє:

- формуванню у здобувачів освіти відповідальної та безпечної поведінки в ситуаціях ризику, навичок здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, готовності до самореалізації;
- профільному й професійному самовизначенню здобувачів освіти, формуванню життєвої компетентності;
- формуванню соціально-комунікативної компетентності обдарованих дітей;

- попередженню й профілактиці професійного вигорання педагогічних працівників;
- формуванню психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною з особливими освітніми потребами;
- формуванню психологічної культури учасників освітнього процесу;
- попередженню будь-яких видів і форм насильства та конфліктів з-поміж здобувачів освіти;
- формуванню небайдужого ставлення здобувачів освіти до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування педагогів про випадки домашнього насильства й конфліктів з-поміж здобувачів освіти, що стали їм відомі.

Отже, як бачимо з цитованого тексту «Положення про психологічну службу в системі освіти України» на практичного психолога покладено надзвичайно широкий спектр обов'язків.

Відповідно, ми маємо намір у цій статті розкрити особливості безпосередньої діяльності практичного психолога в умовах закладу дошкільної освіти.

Варто зауважити, що діяльність практичного психолога детермінована рамками дошкільного середовища і багато в чому задається тією соціальною, родиною та педагогічною системою, у якій реально перебуває дитина з особливими освітніми потребами. Однак навіть у цих жорстких рамках у нього можуть бути визначені власні мета і завдання діяльності.

На нашу думку, ця заданість принципово важлива, бо дає змогу практичному психологові чітко усвідомити своє місце і в житті закладу дошкільної освіти, і в житті конкретної дитини та її родини, побудувати систему своєї діяльності, не «розпилюючись», не намагаючись «бути всім», тому що це у більшості випадків робить його в професійному плані «нічим».

Розуміння психологічної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти починається з відповіді на найважливіше запитання: а чим взагалі по своїй суті є робота практичного психолога? На нашу думку, у більшості наявних на тепер вітчизняних підходів практичну психологічну діяльність розглядають як додаток теоретичних і методичних наукових досягнень психології до педагогічної практики. У такому ж вигляді практична психологія існує і в реальності. Психологи займаються обґрунтуванням педагогічних програм, діагностикою готовності до навчання й засвоєння різноманітних спеціалізованих програм; виявляють рівень пізнавального розвитку дитини тощо. При цьому, їхня діяльність у більшості випадків організується спонтанно, за конкретними запитаннями педагогів та адміністрації. Враховуючи той факт, що конкретна дитина не завжди є метою педагогічної діяльності, а перебуває в ній як засіб або як умова, вона може «випадати» і з психологічної практики або перебувати в ній на другому плані.

Якщо психологічна служба в закладі - нововведення, необхідно ознайомити колектив з особливостями роботи психолога, напрямками і формами його діяльності, його можливостями та очікуваннями. Таке знайомство можна провести у формі групової консультації, семінару, ділової гри.

У разі, коли психологічна служба в закладі вже діяла, новому фахівцеві необхідно проаналізувати закономірності її функціонування, плани, документацію, особливості взаємостосунків, що склалися у попереднього психолога з колективом. Нераціонально змінювати наявну систему, доцільно використовувати її, взявши до уваги її позитивні моменти і позбутися негативних.

Так, під час першої зустрічі із керівництвом закладу дошкільної освіти варто обговорити графік роботи. Під час бесіди з адміністрацією психолог¹ також необхідно окреслити тимчасові межі адаптаційного періоду. Зазвичай він становить два місяці. Цей час відводиться для первинного поверхневого ознайомлення фахівця з проблематикою взаємостосунків у колективі, налагодження контактів, вивчення діяльності попередника, контингенту вихованців та їхніх батьків, аналізу звернень.

Розпочинати свою роботу, практичний психолог може з обладнання кабінету, куточка психологічного розвантаження для педагогів, проведення діагностичного обстеження дітей згідно з планом тощо. Розв'язати проблеми треба поступово, із їх виникненням.

Протягом першого року своєї діяльності практичний психолог повинен надавати особливу увагу роботі з педагогами. Побудувавши позитивну взаємодію з педагогами, психолог отримує можливість найефективнішого розв'язання багатьох проблем. Для того, щоб зацікавити педагогів, залучити їх до бесід у неформальній обстановці можна використовувати «сюрпризні моменти»: письмові запрошення, конкурси, психологічні ігри. Важливо, щоб такі неформальні бесіди проходили чітко за планом. Психолог повинен досягати мети, спрямовуючи перебіг бесіди в потрібне русло.

Для початку психолог повинен виявити, які стосунки склалися між працівниками закладу дошкільної освіти, розібратися у тонкощах взаємостосунків у колективі.

За характером взаємостосунки поділяються на декілька змістовних ліній:

- завідувач - методист; завідувач - колектив, педколектив;
- завідувач - окремі фахівці (логопед, психолог, керівники гуртків і та ін.);
- окремі фахівці - вихователі груп;
- педагог-напарник - педагог-напарник.

Необхідно виявити нюанси взаємостосунків, які наявні в кожній із цих ліній, проаналізувати їх, виділити проблемні зони. Психологові краще дотримуватись нейтральної позиції, слідкувати за тим, щоб не підпасти під вплив будь-якої з груп, особливо коли йдеться про конфлікт. Уміння розпізнавати людей - найцінніша навичка, яка набувається лише в результаті професійного спілкування.

Саме тому, на нашу думку, багато чого залежить від моделі поведінки психолога в закладі дошкільної освіти. Фахівець, який працює в педагогічному колективі, має вирішити для себе яку позицію зайняти: налагоджувати дружні взаємостосунки з колективом чи зберігати нейтралітет.

М. Бітянова [1], виділяє декілька моделей міжособистісних стосунків психолога і педагогів, що складаються між ними у повсякденному спілкуванні:

- модель поведінки «При керівництві». За такої позиції психолог стає особистим психотерапевтом адміністратора. Як наслідок - ділові стосунки підмінюються особистими, стосунки з педагогами перестають бути довірливими. Така позиція психолога від самого початку є неефективною і призводить до ускладнень у подальшому, оскільки спроба змінити її викликає порушення ділових стосунків. Хоча така позиція й дає змогу психологу реально впливати на педагогічний процес, для самого психолога вона матиме найжалогідніші наслідки: він стане об'єктом пліток, на нього будуть часто скаржитись, а його невдачі будуть радувати недоброзичливців. За таких умов найбільш дієвими методами впливу на колектив залишаються лише адміністративні заходи, а вони лише знижують ефективність психологічної роботи;

- модель поведінки «Найрозумніший». За наслідками вона подібна до попередньої, але на відміну від неї провокується стилем поведінки психолога. Ця модель викликає яскраво виражене іронічне ставлення педагогів із великим стажем, стиль спілкування яких характеризується авторитарністю та агресивністю. У разі виникнення проблеми, вони часто знімають з себе відповідальність, звертаючись до психолога з вимогою «зробити що-небудь». Подібна реакція виникає у педагогів у відповідь на шляхетне бажання психолога «навчити, як треба», на використання ним наукової термінології, часто незрозумілої педагогам, а також на зайву критичність стосовно того, як будувалась діяльність закладу до його приходу. У будь-якому випадку така позиція не є ефективною;

- модель поведінки «Сам по собі». За такої позиції психолог фактично не є учасником педагогічного процесу, усі знають про його існування, але нікому не зрозумілий зміст його діяльності. Працює він час від часу й епізодично. Він не зрозумілий для колективу. І якщо спершу колектив проявляє цікавість до діяльності психолога, то надалі інтерес поступово згасає і про цього фахівця забувають. Така позиція психолога може бути вигідною, з одного боку, для адміністрації, яка не зацікавлена у втручанні у звичний перебіг справ, а з іншого, тим психологам, які з якої-небудь причини не хочуть або не вміють співпрацювати з педагогічним колективом;

- модель поведінки «Один з нас». Така позиція психолога надає можливість встановити рівноправні стосунки з педагогами, активно долучитися до загальної системи діяльності, підвищуючи її ефективність. Однак поряд із цим є небезпека бути залученим до емоційних міжособистісних контактів педагогів, які не завжди мають позитивне забарвлення. За такої позиції буде важко зберегти нейтралітет як основний принцип діяльності психолога;

- модель поведінки «Чарівна паличка». Надання допомоги, яка ні в якому разі не є психологічною (зокрема виконання всіляких прохань і доручень як адміністрації, так і педагогів), стає основним змістом діяльності психолога. Таку роль часто відіграють молоді фахівці, які не бажають псувати стосунки з колегами та адміністрацією через свої особистісні особливості.

Для того щоб уникнути маніпулювання собою, важливо визначитись із пріоритетами діяльності, усвідомити й прийняти їх. Уміння тактовно, але твердо відмовляти виробляється з часом, але воно - єдиний захист від спроб маніпу-

ляції. Крім того, «залежний» від адміністрації закладу дошкільної освіти практичний психолог, на нашу думку, не зможе дати, у разі необхідності, свою незалежну експертну оцінку.

Фаховий рівень педагогічних працівників системи спеціальної або інклюзивної освіти має враховувати індивідуальну здатність до розуміння та об'єктивної оцінки складних і неоднозначних процесів становлення особистості дитини з особливими освітніми потребами, кризових станів та вікових завдань розвитку. Актуальною проблемою завжди залишається загальний розвиток особистості педагога, формування у нього навичок критичного неупередженого мислення та ефективних умінь соціальної взаємодії. Крім того, у педагогів та адміністрації закладу дошкільної освіти часто виникають різні психологічні проблеми, пов'язані із системою людських взаємин: непорозуміння, образи, конфлікти.

Останнім часом гостро постала проблема зростання конфліктності з-поміж педагогів, яка спричинена умовами нашого сьогодення та специфічними проблемами педагогічного середовища. Молоді педагоги залишають професію. Деформується установка педагога навчати, а дитини - навчатися, відбувається падіння престижу освіти, переоцінка цінностей.

Відчуження щодо освітньої установи зазвичай відчувають і педагоги, і діти, і їхні батьки. Перевантаження педагогів заважає їм задовольняти потреби у само розвитку, повноцінному відпочинку, а зниження рівня життя, пов'язане передусім із низькою зарплатою, викликає знервованість, підвищення тривожності та агресивності. Вихователь, переживаючи своє несправедливе, знедолене, принизливе становище, нерідко несвідомо «компенсує» його у стосунках із дітьми. Суб'єктивними умовами підвищеної конфліктності педагога є його індивідуально-психологічні особливості, психологічний клімат у сім'ї, взаємини з оточуючими, індивідуальний стиль поведінки тощо.

Психічні перевантаження, яких педагог щодня зазнає у роботі, руйнують його особистість, виснажують психоенергетику. Приходячи у виховну групу, перевтомлений педагог втрачає стан стабільності, необхідний для успішної педагогічної діяльності. Він стає занадто збудженим, дратується через дрібниці, виявляє нетерпіння й гнів, психологічно тисне на дитину. Через хронічну перевтому педагог стає не готовим до позитивного сприймання психолого-педагогічних нововведень, підвищення власної професійної компетентності.

У якості ефективної допомоги педагогам-практикам виступають сучасні психокорекційні методи, що сприяють розвитку в них внутрішніх психологічних ресурсів, автокорекції, саморозвитку й самовідновлення.

Практичний психолог є тією ключовою фігурою, яка може і повинна допомогти в розв'язанні багатьох наявних у педагогічному колективі соціально-психологічних проблем. Психологічний супровід педагогів дає їм можливість успішно долати психологічні бар'єри, які пов'язані з нововведеннями в системі спеціальної освіти, розвиває стильові характеристики спілкування, позитивні стосунки один з одним, адміністрацією, батьками, дітьми.

За гуманістичної психолого-педагогічної парадигми освіти і впровадження її в навчально-виховний процес постають два важливі аспекти психологічної роботи з педагогами:

- психологічна допомога педагогам, пов'язана з упровадженням особистісно орієнтованих технологій у навчально-виховний процес;
- психологічне ставлення педагога до оцінки як до центрального педагогічного конфлікту із дітьми та їхніми батьками.

Наша позиція полягає у тому, що навчально-виховний процес в системі спеціальної та інклюзивної освіти - це насамперед спільна соціальна взаємодія різних її суб'єктів (педагогів, дітей та їхніх батьків), яка реалізується в різноманітних комунікативних ситуаціях. Взаєморозуміння між усіма учасниками спільної соціальної взаємодії досягається через взаємну рефлексію та емпатію.

Психологічний супровід педагогів має насамперед психопрофілактичну спрямованість, пов'язану із формуванням у них навичок психічної саморегуляції, комунікативної компетентності, що результаті сприятиме запобіганню конфліктів, або в разі їх виникнення - успішному розв'язанню, дасть змогу підвищити ефективність навчального та корекційно-виховного процесу.

Одним із важливих аспектів діяльності психолога є турбота про психоемоційний стан педагогів. З метою зняття емоційного напруження для педагогів та інших співробітників закладу (за їх бажанням) необхідно організувати «релаксаційні паузи» під час сну дітей. Для проведення такої форми роботи потрібні спеціальні умови. Якщо є можливість, бажано організувати для працівників спеціальну кімнату відпочинку. Така кімната має бути обладнана м'якими зручними меблями, стіни - мати теплі відтінки, вікна - зашпудити цупкими шторами, підлога - покрита м'яким килимом тощо. Додатково можна використовувати фіто- або ароматерапію.

Для побудови власної моделі діяльності психологу важливо виявити очікування педагогів, їхні уявлення про роботу психолога. Це можна зробити під час безпосередніх бесід із педагогами, а також проводячи власні спостереження. Краще, якщо психолог сам завітає до педагога в групу. Не варто ставити педагогові прямі запитання. Під час таких бесід впливає багато «підводних камінців», непомітних на перший погляд: особистісні особливості педагога, особливості його взаємостосунків з адміністрацією, цінності колективу, система роботи з батьками, професійна позиція педагога, його ставлення до дітей тощо. Завдання психолога - виділити важливе для себе. Поспілкуватись необхідно з кожним співробітником закладу, зокрема і помічників вихователів.

Психологу варто якомога частіше бувати в групах. Педагоги повинні усвідомити, що психолог - це помічник, а не контролер. Створення атмосфери довіри виключає тиск на педагогів з боку психолога.

Крім того, за допомогою педагогів-вихователів може вирішуватись проблема налагоджування контактів із дітьми та їхніми батьками. Якщо стосунки склались позитивні, педагоги за необхідності або у разі виникнення проблем порадять батькам звернутися по допомогу до психолога. Але психолог і сам повинен потурбуватися про себе: надати відповідну інформацію для батьків (свій

графік роботи, відомості щодо вікових та психологічних проблем, проведеного діагностичного обстеження дітей і можливість спілкування з психологом з приводу його результатів у години прийому тощо).

У процесі неперервного психологічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами практичний психолог повинен обговорювати й розвивати батьківське позитивне ставлення до навчання та виховання дітей, особливостей роботи педагогів, адміністрації закладу дошкільної освіти, що дасть змогу зблизити смислові позиції усіх учасників спільної соціальної взаємодії з метою пошуку варіантів вирішення конфліктів, які час від часу провокуються педагогічними ситуаціями.

Сімейні взаємини, родинні цінності є одним з основних чинників формування особистості дітей з особливими освітніми потребами. Сім'я допомагає дитині адаптуватися в суспільстві.

Народження в сім'ї дитини з порушеннями в розвитку - проблема, яка охоплює усі сторони життя, викликає сильні емоційні переживання батьків та найближчих родичів. Особливо важко буває батькам, коли у дитини, окрім функціональних порушень, спостерігаються зовнішні дефекти. Виникає страх перед народженням іншої хворої дитини (особливо якщо така дитина є першою в сім'ї), часто мати покладає на себе або на інших членів родини усю провину за народження хворої дитини, намагається компенсувати її підвищеною увагою до дитини, свідомо чи несвідомо обмежує коло її спілкування зі здоровими однолітками. Як правило, батько дитини, також гостро відчуваючи провину за народження «неповноцінної» дитини, інколи почувається «покинутим», що нерідко призводить до розлучень.

Ускладнення, що виникають на шляху досягнення психологічно значущих цілей у таких сім'ях призводять до погіршення загального самопочуття, виникнення у батьків різноманітних нервово-психічних порушень (реактивні стани, депресії, істеричні реакції тощо), що на жаль зазвичай, призводить до порушень у соціальних (передусім сімейних) стосунках.

У батьків формуються неправильні уявлення про можливості дитини, виникають хибні стратегії виховання (байдужість або гіперпідклування). Усі ці прояви є наслідком дії фрустраційної ситуації, у якій опинилася сім'я, певним психологічним захистом від неї. Коло батьківського спілкування суттєво звужується, відбувається психологічна концентрація на власних проблемах, нерідко спостерігається конфронтація з освітнім закладом.

Ступінь прояву соціальної дезадаптації сім'ї залежить не тільки від складності дефекту та його наслідків у психофізичному розвитку дитини, але і від ціннісних орієнтацій батьків, їх ставлення до проблем розвитку дитини з особливими освітніми потребами та прогнозування можливих перспектив.

До неправильного виховання, його типових помилок відносять: надмірне (потурання тощо) або недостатнє підклування (емоційне неприйняття, жорстокість, завищені вимоги тощо). Досить часто батьки роблять велику помилку, постійно демонструючи дитині, що не вірять у її сили (приклад гіперпідклування). Ще одним чинником ризику є «батьківське програмування», тобто нав'язування

дитині власного світобачення, власних цінностей, стилю й програми життя. Негативним наслідком цього є формування конформної особистості, яка позбавлена самостійності у виборі власних шляхів, що призводить у результаті до невпевненості в собі, зростання тривожності.

Крім того, для багатьох сучасних сімей характерною є ситуація, коли дитина - «кумир сім'ї», тобто дитячі потреби ставляться над усе. Наслідком сімейної взаємодії такого типу стає порушення емоційної децентрації - одного, із найбільш важливих новоутворень дошкільного віку. Дитина, у якій не сформована емоційна децентрація не може сприймати й враховувати у своїй поведінці бажання та інтереси інших людей, вона сприймає світ тільки з позицій власних бажань та інтересів, не вміє спілкуватись з однолітками, не розуміє вимог дорослих, важко адаптується в колективі.

Інший чинник ризику - конфлікти між членами родини або неповна сім'я. Унаслідок сімейних конфліктів у дітей виникають характерні зміни в поведінці: покірність, боязливість, схильність до депресивних настроїв тощо. При вихованні в неповній родині дитина часто не отримує необхідних зразків поведінки дорослого. Мати - необхідний агент соціалізації, «компонент» соціальної ситуації розвитку дитини, від якого залежать майже всі новоутворення, особливо першого року життя. Депривація материнського піклування (емоційна депривація) про дитину є тією психічною травмою, яка виступає у вигляді надмірної чутливості дитини до зовнішніх соціальних впливів на її особистість загалом. Очевидно, що вона породжує механізми психологічного захисту, які не тільки знижують рівень такої чутливості, але й перешкоджають задоволенню актуальних дитячих потреб.

Так, родина - головна ланка того причинного ланцюжка, що зумовлює виникнення асоціальної поведінки та соціальну дезадаптацію дитини [3].

Створення сприятливого психоемоційного клімату в родині дітей з особливими освітніми потребами потребує озброєння батьків знаннями з вікової та спеціальної психології.

Перед психологічним супроводом батьків дітей з особливими освітніми потребами постають такі завдання:

- формування позитивної самооцінки батьків, зняття тривожності;
- розвиток умінь самоаналізу й подолання психологічних бар'єрів, що стають на перешкоді повноцінного самовираження;
- формування позитивних установок у свідомості батьків;
- оптимізація відносин у системах «батьки-діти», «батьки-педагоги»;
- гармонізація подружніх відносин;
- формування навичок адекватного спілкування з навколишнім світом, удосконалення комунікативної поведінки.

Консультативна діяльність - це надання допомоги батькам дітей з особливими освітніми потребами в питаннях розвитку, виховання й навчання за допомогою психологічного консультування.

У консультативній роботі психолога найбільш актуальними для розмови й обговорення з батьками є теми з таких напрямів:

- проблема готовності дитини до школи;
- переживання дитиною вікових криз (3-х і 6 років) в умовах закладу дошкільної освіти;
- труднощі адаптації дитини з особливими освітніми потребами до умов закладу дошкільної освіти, зокрема інтегрованої групи, та їх причини;
- труднощі довільної регуляції поведінки дитини та їх причини;
- проблеми міжособистісних взаємовідношень дошкільників з особливими освітніми потребами, зокрема зі здоровими однолітками, й шляхи їх профілактики.

Наявні два види психологічного консультування батьків: індивідуальне й групове. Процес індивідуального консультування - це, передусім, двосторонній контакт, у якому клієнт активно працює зі своїм внутрішнім світом або ж вирішує які-небудь життєві завдання. Роль консультанта - не розв'язувати проблеми за клієнта, а підтримувати й допомагати йому в пошуку й у прийнятті рішень, в особистісному розвитку тощо. Поле психологічних проблем, які потрапляють у фокус роботи в процесі індивідуального консультування приблизно таке: труднощі у взаєминах з іншими членами родини; конфлікти із близькими людьми; можливе або реальне розлучення, розставання; гостре переживання стресу; почуття самотності, безпорадності; відчуття безглуздості існування; катастрофа життєвих планів, розчарування, спустошеність.

Крім індивідуального, можливе також і групове психологічне консультування (групові зустрічі членів родини дитини із психологом). Змістом роботи в процесі групового консультування є розкриття потенційних можливостей кожного учасника, розуміння спонтанності життя, подолання бар'єрів, які заважають самовираженню й відкритості особистості у відносинах з іншими членами родини й соціумом, щирість у міжособистісних взаєминах.

Групове психологічне консультування необхідне у таких випадках:

- родина виявляється суспільством у мініатурі, що віддзеркалює в собі увесь зовнішній світ. Беручи участь у груповому психологічному консультуванні, члени родини одержують унікальну можливість дзеркально ознайомитися зі стилем свого поведіння в суспільстві;
- учасники очима інших можуть подивитися на себе й свої проблеми, змодлювати своє поведіння за принципом «тут і тепер»;
- групова консультація не тільки допомагає учасникам усебічно побачити себе, а й надає підтримку;
- групова консультація надає учасникам можливість обмінюватися життєвим досвідом, способами розв'язання проблем, учитися на досвіді інших учасників.

Основні завдання групового психологічного консультування - це самодослідження, отримання знань про власну особистість, її розвиток і розкриття. І це далеко не повний перелік можливостей, які надає групова робота.

Психологічне консультування також обов'язково передбачає психологічну підтримку й психологічну допомогу.

Психологічна підтримка це процес міжособистісної взаємодії, де на перших етапах провідну роль відіграє консультант (психолог). Саме психологічна підтримка створює ту атмосферу доброзичливості, спокою й упевне-

ності у своїх силах, що сприяє зниженню тривоги й гостроти переживань. Тому можна дійти висновку про те, що першочерговим завданням психологічної підтримки є створення оптимального тла, на якому будуть відбуватися особистісні зміни (спонтанно або в рамках надання консультантом психологічної допомоги) [2].

Досвідчений фахівець завжди враховує ці моменти, важливо тільки розуміти, що психологічна допомога й психологічна підтримка доповнюють, але не замінюють одне одного, позаяк психологічну підтримку може здійснювати не тільки практичний психолог, а й кожен із членів родини або хтось із їхнього соціального оточення, тоді як якісну психологічну допомогу клієнт отримує тільки у фахівця-професіонала.

Отже, метою консультування може стати необхідність психологічної підтримки батьків у випадку виявлення серйозних психологічних проблем у дитини або у зв'язку із серйозними емоційними переживаннями й подіями в її родині. Головне завдання психологічної підтримки батьків дошкільників з особливими освітніми потребами - допомогти їм у важкій життєвій ситуації, повернутися до повноцінного життя, спонукати до соціальної активності. Ідеальним результатом психологічної підтримки є звільнення клієнта не від проблем, а від необхідності звертатися за допомогою ззовні, щоб він зміг самостійно розв'язувати життєві проблеми, які періодично в нього виникають.

Перед психологом, який береться допомогти родині дитини з особливими освітніми потребами, виникають такі першочергові завдання:

- формування позитивної самооцінки членів родини, розвиток терпимості один до одного, іншої позиції розвитку здатностей до взаєморозуміння;
- розвиток умінь самоаналізу й подолання психологічних бар'єрів, які стають перешкодою повноцінному самовираженню; формування позитивних установок у свідомості батьків;
- оптимізація відносин у системах «батьки-діти», «батьки-педагоги»;
- формування навичок гармонійного спілкування з навколишнім світом, уміння жити в суспільстві, співробітничати із ним;
- формування почуття впевненості, тренування навичок саморегуляції, розвиток стійкості до стресу, зняття тривожності;
- формування відповідальності, розвиток навичок самоорганізації (самостійність у плануванні, самоконтроль, працездатність, уміння не перекладати на інших розв'язування власних проблем);
- тренування вмінь у царині самовизначення (розуміння власних завдань у конкретній ситуації, визначення відповідної лінії поведінки, здійснення вибору на основі рефлексії ситуації, усвідомлення обмежень).

Особливістю такої консультативної роботи психолога є те, що безпосереднім «одержувачем» психологічної допомоги (клієнтом) є не її остаточний адресат - дитина, а дорослі (батьки та інші члени родини, що звернулись за консультацією). Так, психолог робить непрямий вплив на дитину. Він лише дає фахові поради, а реалізовувати їх - завдання інших суб'єктів психологічного супроводу.

Ефективність усієї роботи психолога значною мірою визначається тим, наскільки йому вдалося налагодити конструктивне співробітництво з батьками у вирішенні завдань навчання й виховання дошкільників з особливими освітніми потребами.

У консультативній практиці психолог може реалізовувати принципи та підходи різних психологічних напрямів, однак у роботі з дорослими психолог має спиратись на основні модули психосоціального розвитку дитини з особливими освітніми потребами на конкретному віковому етапі. Загалом головний сенс консультування полягає у встановленні контролю за ходом психосоціального розвитку дитини з особливими освітніми потребами на основі уявлень про нормативний зміст і вікову періодизацію цього процесу. Це визначає такі конкретні завдання консультативної роботи психолога:

- 1) орієнтація батьків та інших осіб, що беруть участь у вихованні, у вікових та індивідуальних особливостях психосоціального розвитку кожної конкретної дитини з особливими освітніми потребами;
- 2) своєчасне первинне виявлення дітей з різними відхиленнями й порушеннями психосоціального розвитку, попередження виникнення вторинних психологічних його ускладнень;
- 3) розроблення рекомендацій із психолого-педагогічної корекції дитячих труднощів в адаптації та навчанні для батьків та інших осіб, які виховують дитину з особливими освітніми потребами;
- 4) розроблення рекомендацій щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами у родині;
- 5) психологічна просвіта батьків дітей з особливими освітніми потребами за допомогою різних форм роботи.

Отже, особлива увага в роботі психолога повинна приділятися найближчому соціальному оточенню дитини з особливими освітніми потребами, передусім її батькам. Взаємодія психолога з батьками має своєю головною метою досягнення більше глибокого, різнобічного й об'єктивного розуміння проблем дитини, її особистості загалом [3].

Практичний психолог має прогнозувати: позитивну динаміку в плані розвитку демократичного стилю спілкування батьків із дитиною, зміну ставлення батьків до можливого міжособистісного конфлікту. Стає можливим сприймання певного конфлікту як суперечності, яка потребує конструктивного розв'язання через продуктивне спілкування з іншими учасниками спільної соціальної взаємодії в межах закладу дошкільної освіти. Проявляється це в процесі поступового переходу від емоційно-деструктивних тенденцій щодо вирішення актуальних педагогічних проблем до конструктивних устремлінь, гармонійних стосунків з іншими суб'єктами спільної соціальної взаємодії.

Висновки. Отже, перші кроки психолога в дошкільному колективі - період відповідальний і важкий. Від того, як фахівець себе зарекомендує, залежить успішність його подальшої роботи з усіма учасниками спільної соціально-психологічної взаємодії: педагогами, дошкільниками, їхніми батьками та найближчими родичами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Битянова М. Р.* Работа с ребенком в образовательной среде: решение задач и проблем развития: Научно_методическое пособие для психологов и педагогов / М. Р. Битянова. - М.: МГППУ, 2006. - 96 с.
2. *Кобильченко В. В.* Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору: монографія / В. В. Кобильченко. — Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. - 205 с
3. *Кобильченко В. В.* Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения / В. В. Кобильченко. - Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. - 540 с.
4. *Наказ Міністерства освіти і науки України 22 травня 2018 року №509.* - Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Bitjanova M. R.* (2006). Rabota s rebenkom v obrazovatel'noj srede: reshenie zadach i problem razvitiya: Nauchno_metodicheskoe posobie dlja psihologov i pedagogov. M.: MGPPU. [In Russian].
2. *Kobylchenko V. V.* (2015). Psyholohichni suprovidi ditei doshkilnoho viku z porushenniamy zoru: monohrafiia. Poltava: TOV «Firma «Tekhservis». [In Ukrainian].
3. *Kobyl'chenko V. V.* (2015). Stanovlenie lichnosti doshkol'nika v norme i pri narushenijah zrenija. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing. [In Russian].
4. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy* (2018). Rezhym dostupu: <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/> [In Ukrainian].